

Facetten

De teruggang van de grensarbeid*

Prof. Dr. F. LENTACKER

De huidige regressie van de Belgische grensarbeid kan van jaar tot jaar, zowel bij hoog- als bij laagconjunctuur, worden waargenomen. Het gaat om een fenomeen waarbij de aantrekkingskracht die de grensarbeid reeds meer dan een eeuw op de Belgische arbeiders uitoefent, in vraag wordt gesteld.

In de statistieken van de CLER (Comité de Liaison Economique Régional) komt het volgende tot uiting :

In de periode 1962-1967 noteerde men in het arrondissement Rijsel een vermindering in de grensarbeid met 43 %. De teruggang was het grootst in Roubaix en vooral in Tourcoing; in het Leiedal, in Armentières en in Rijsel was de afvloeiing minder groot.

Hiermee samengaan stelde men ook een vermindering vast van de grensarbeid in de diverse woongemeenten; in de gemeenten van het Leiedal tussen Komen en Ploegsteert, bedroeg de afname 17 %; voor het arrondissement Doornik (34 %) en de streek van Moeskroen (39 %) was ze reeds aanzienlijker. De Vlaamse arrondissementen kenden de grootste afname (Ieper 40 %, Kortrijk 51 %, Roeselare 55 %). De gevolgen van een recente industrialisatie waren hier reeds flink merkbaar.

Wanneer we alleen de periode 1964-1967 in beschouwing nemen, stelt men voor het arrondissement Rijsel een vermindering van 30 % vast, voor Valenciennes 18 % en voor Avesnes, waar de metaalnijverheid van de Sambre grote moeilijkheden kende, 24 %. Naar woonplaats is de teruggang van de grensarbeiders het laagst in de Belgische gemeenten van het Leiedal (11 %); voor Moeskroen bereikt de terugvloeiing reeds 26 %, terwijl de Vlaamse arrondissementen de grootste daling kenden (Kortrijk : 34 %, Roeselare : 37 %, Ieper : 31 %). In de Waalse arrondissementen was dit cijfer weer lager : Doornik 26 %, Thuin 20 %, Bergen 15 %. Deze evolutie resulteert in een uitdunning van het arbeidspotentieel in de regio Rijsel-Roubaix-Tourcoing. Daarbij is er een uitgesproken daling in de aantrekkingskracht van de Métropole-Nord op de Vlaamse gewesten boven de lijn Poperinge-Ieper-Kortrijk en van het Kortrijkse in het bijzonder.

Meer recente gegevens tonen aan dat deze evolutie ononderbroken verder gaat. Volgens het RIZIV bedroeg het aantal Belgische grensarbeiders naar Frankrijk op het einde van 1970 nog slechts 21.000 personen, d.i. de helft van het effectief in 1960¹. De Direction Départementale du Travail te Rijsel telde in oktober 1971 minder dan 18.400 grensarbeiders (15.300 in het Département du Nord en 3.100 in Ardennes en Meurthe-et-Moselle). In december 1967 telde dit bureau er 24.100 (20.500 in de Nord) en stelde hierbij vast dat de terugvloeiing bij de grensarbeiders van Belgische nationaliteit groter was dan bij de andere. In oktober 1971 woonden minstens 4.000 in Frankrijk tewerkgestelde Fransen in België; hetzelfde gold voor zowat 300 Italianen en voor een 20-tal Algerianen.

De Franse devaluatie van augustus 1969 heeft aan deze evolutie niets veranderd. De verlenging van de akkoorden van 1959 had als gevolg dat een rektificatiecoëfficiënt van 18 % op de lonen werd toegepast; in april 1972 werd dit voor zes maanden op 14 % teruggebracht, nog een overgangsmaatregel die de Franse regering onder druk van de hoogconjunctuur invoerde om het verlies bij de omwisseling tegen te gaan. Daarnaast werd er niets ondernomen om een echte stabiliteit te verzekeren in de toestand van de grensarbeiders. De Belgische regering van haar kant brengt ook geen oplossing; er is geen grensprobleem en de strikte toepassing van het reglement van 15 oktober 1968 van de Europese Gemeenschap inzake vrijheid van personenverkeer en vestiging lijkt haar de enige verplichting. Zo begrijpt men gemakkelijk de ontgoochelde opmerkingen in sommige Belgische grensgemeenten : 'Europa is eerder aan het uiteenvallen' verzekert een syndicalist, terwijl de burgemeester van Moeskroen zijn ironie niet verbergt voor hen die de grens als voorbijgestreefd beschouwen : voor hem is ze misschien in officiële redevoeringen wel een ontmoetingsplaats, maar in werkelijkheid is ze een Maginot-linie².

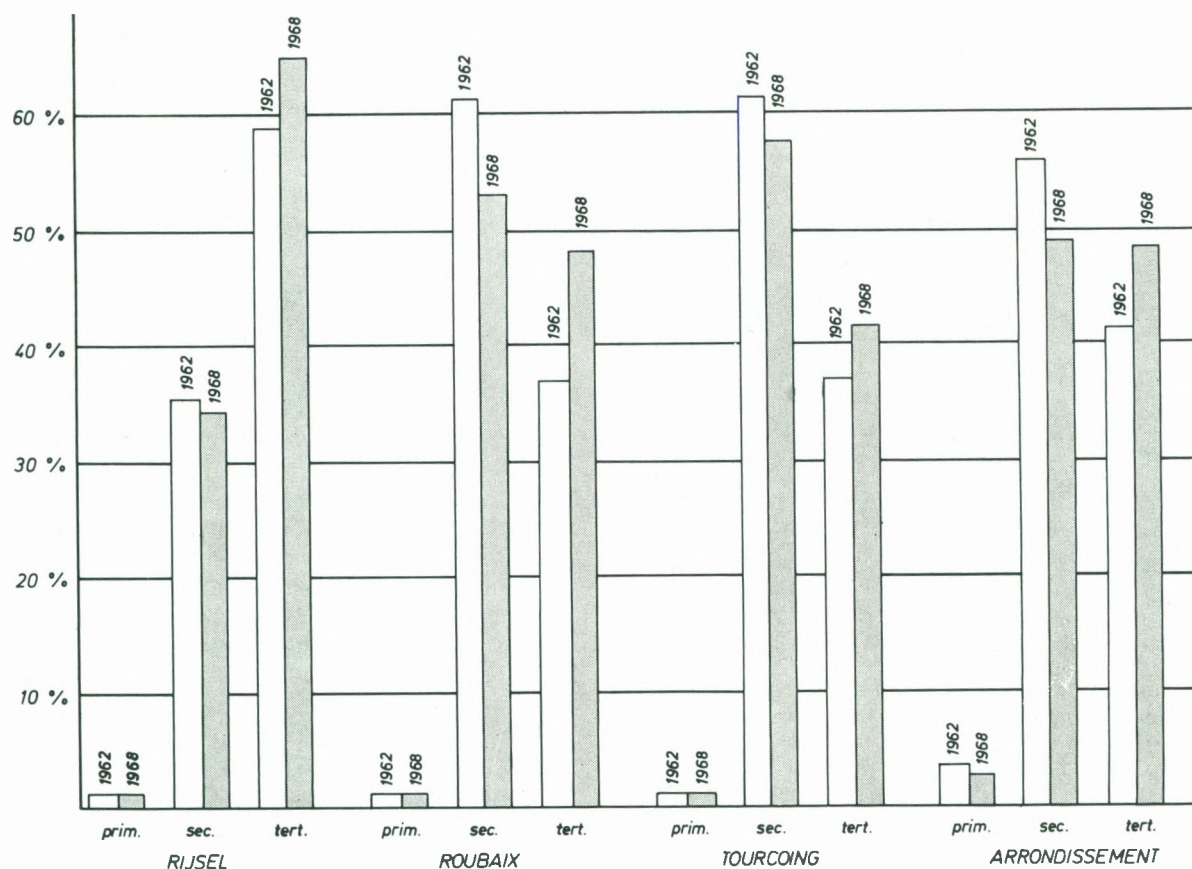
De statistieken van de Beroepsfederatie der werkgevers in de textielsector van Roubaix-Tourcoing, laten ons toe om vanaf 1959 de evolutie na te gaan in een sector die lange tijd vitaal was voor de grensarbeid. Einde 1959 waren de 74.300 loontrekkenden als volgt onderverdeeld :

* Deze tekst is een vertaling, met toelating van de auteur, van de blz. 555 tot 560 van het werk 'La Frontière Franco-Belge', Lille, 1973.

¹ Statistisch Tijdschrift, 1960 tot 1970.

² Zie : 'Nord-Magazine', Rijsel nr. 26, maart 72, p. 33-36.

INDELING VAN DE AKTIEVE BEVOLKING NAAR BEDRIJFSSEKTOR

16.700 grensarbeiders (22 %), 4.600 mijnwerkers (6 %), 46.000 ter plaatse wonende Fransen (62 %), alsook 4.800 vreemdelingen uit Europa (6 % Italianen, Spanjaarden, enz.) en 2.200 Noordafrikanen.

Einde 1971 bedroeg het aantal loontrekkenden 50.600, onderverdeeld in 4.050 grensarbeiders (8 %), 6.000 mijnwerkers (12 %), 30.400 Fransen (60 %), 4.900 Europese vreemdelingen (10 %, Portugezen, Spanjaarden, enz.) en 5.100 Afrikanen (10 %), waarbij de laatste drie categorieën ter plaatse woonachtig waren³. De personeelsvermindering (— 32 % gedurende de periode 1959-1971) die voortspuit uit de technische en structurele veranderingen uit de textielsector, gaat met de volgende evolutie gepaard⁴:

1. Een vermindering van het plaatselijk Frans personeel (— 35 %) door het bereiken van de pensioenleeftijd, het overschakelen naar andere activiteiten, een geringe aanwerving van jongeren. Dit laatste is te wijten aan een 'onverschilligheid' voor de textielsector, een activiteit

³ Er dient op gewezen te worden dat de hierboven vermelde cijfers afkomstig zijn van ondernemingen die bij de Beroepsgroepering zijn aangesloten (± 95 % van het totaal aantal textielbedrijven) en dat ze gelden voor het eigen distrikt, nl. de agglomeraties Roubaix-Tourcoing en deze van de Leie en Komen tot Halewijn.

⁴ Zie het werk van M. Battiau: 'La concentration dans les industries textiles de la région Nord-Pas-de-Calais; Hommes et Terres du Nord, 1971-1, p. 68-80.

die ten rechte of ten onrechte als weinig winstgevend en zonder toekomst beschouwd wordt.

2. Een in stand houden van het ter plaatse wonend vreemd Europees personeel (+ 6 %) ten koste van een voortdurende aanwerving, gezien deze arbeidskrachten een snelle vernieuwing kennen. (Voor het ogenblik zijn er bijna geen Italianen meer en ook minder Spanjaarden, maar wel Portugezen).

3. Stijgende tewerkstelling (+ 154 %) van Algerianen en Zwarten (Senegalezen, Malinesen), personeel dat voortdurend vernieuwd wordt⁵.

4. Een stijgende tewerkstelling van arbeidsters (plus enkele arbeiders) uit de mijnstreken (+ 30 %), met duidelijk waarneembare conjuncturele schommelingen.

5. Een ononderbroken terugvloeiing van de grensarbeiders. Dit houdt verband met het groot aantal personen die met pensioen gaan en met het feit dat de gemiddelde leeftijd van de grensarbeiders onophoudelijk stijgt. Daarbij komt dat vele arbeiders gemakkelijker werk vinden in België, terwijl de aanwerving van jonge arbeidskrachten een snelle daling kent.

De grensarbeiders die hun werk in Frankrijk behouden, beschikken in hun onderneming meestal over een anciënniteit en bekleden een positie die hen relatief goed beschermt tegen recessie en die hen een tamelijk hoog loon verzekert. Anderzijds is Frankrijk voor hen toch een land met lage lonen geworden; het werk in België lijkt meer rentabel, zelfs wanneer men rekening houdt met de stijging van de levensduur in een land dat tot voor kort als zeer goedkoop bekend was.

Inzake prijzen komt er een nieuwe tegenstelling aan het licht: volgens de huidige merkbare tendensen zijn de Belgische prijzen niet voordeliger dan de Franse; de koper moet soms vaststellen dat de situatie net andersom is. Het zou dus absoluut niet verrassend zijn indien er een beweging zou ontstaan waarbij de Belgische industrie Franse arbeidskrachten zou gaan aantrekken. De beweging bestaat; tot 1960 was ze zeer miniem en ze had enkel betrekking op mijnwerkers van de streek van Valenciennes, dikwijls Algerianen en Marokkanen. Ook arbeiders uit de glasnijverheid in het uiterste zuiden van het arrondissement Avesnes trokken soms naar België. Sinds 1967 overschreed het aantal Franse grensarbeiders de 1.000; in 1970 waren het er 2.100, meestal arbeiders en bedienden⁶.

De teruggang van de grensarbeid brengt een totale verandering teweeg inzake de demografische toestand in de Belgische grensgebieden (zie fig. 2). De sterke impuls tussen de twee oorlogen werd gegeven door zowel een immigratie, voortkomende uit het binnenland van België, als uit Noord-Frankrijk; zij heeft plaats gemaakt voor een demografische stagnatie, als gevolg van twee factoren. Er is ten eerste een geringe natuurlijke bevolkingsaan-groei, wat samengaat met een uitgesproken veroudering. Ten tweede is er een konstant emigratieoverschot naar de andere Belgische arrondissementen, een fenomeen dat volop in ontwikkeling is; de migratiebalans naar Frankrijk, die sinds de laatste oorlog en de sociale krisissen van 1949 en 1959 lichtjes negatief was, wordt opnieuw positief sinds 1960. Samenvattend kan men zeggen dat de Belgische grensgemeenten hun jonge bevol-

king zien verminderen en dat ze stilaan vrezen het karakter van 'slaapsteden' te krijgen met een overgroot aandeel gepensioneerden.

Daarom voeren deze gemeenten momenteel een krachtige politiek van economische expansie en industriële groei. De grensarbeiders vormen immers een arbeidsreserve die onmiddellijk van het werk in Frankrijk afstand zal doen wanneer men hen werk aanbiedt in eigen streek. Een dergelijk standpunt wordt in West-Vlaanderen reeds ingenomen sinds de crisis van de jaren 1930. Vanaf 1954 zette de Westvlaamse Economische Raad er alles op, opdat de afvloeiing van het aantal grensarbeiders en de slepende werkloosheid door een industriële opgang zouden opgevangen worden. Zijn enquête van 1963 laat duidelijk blijken dat de grensarbeiders over het algemeen liever in België zouden tewerkgesteld worden⁷. Het is meteen een bewijs van de gegrondheid van zijn standpunt dat overigens met de algemene Vlaamse opinie overeenstemt en dat door de Brusselse instanties aanvaard wordt. De zeer grote vermindering van de grensarbeid betekende voor de provinciale economie een beschikbare arbeidsreserve die noodzakelijk was om de economische expansie die in de jaren 1950 niet zonder succes aangevangen was, voort te zetten. Het valt niet te ontkennen dat deze regionale tewerkstellingspolitiek tot zeer positieve resultaten heeft geleid: in 1956 telde West-Vlaanderen 25.000 actieve personen die werkloos waren (daggemiddelde), 3.500 grensarbeiders, 8.000 seizoenarbeiders en slechts 150.000 verrichtten een bezoldigde taak in eigen streek. In 1971 verdienden 275.000 personen hun loon in de provincie, de werkloosheid trof niet meer dan 10.000 personen en de grensarbeid was teruggebracht op 8.000, terwijl de seizoenarbeid omzeggens verdwenen was⁸. Dit voorbeeld heeft de lokale initiatiefnemers van de Waalse economie op hun beurt overtuigd van het onomkeerbaar karakter van de terugtrekking van de grensbeweging⁹. Daar waar men vijftien jaar geleden geen duidelijke rekonversiemogelijkheden zag voor het arrondissement Moeskroen-Komen (sinds 1963 bij Henegouwen gevoegd), is de industrialisatie vandaag goed gevorderd.

⁵ De arbeidssituatie in Roubaix-Tourcoing brengt vanzelfsprekend grote moeilijkheden met zich mee voor het sociaal klimaat in beide steden.

⁶ Bron: RIZIV: zie Statistische Jaarboeken, België.

⁷ Le Nord Industriel, 11 en 18 januari 1964.

⁸ Westvlaamse Economische Raad, Jaarverslagen, Brugge, 1957-1970.

⁹ Bulletin Economique de Hainaut, Bergen, januari 1969, p. 14-16.